

УДК 355.48:323.1.019.5](477)“1941/1944”(043)

DOI: 10.33099/2707-1383-2020-36-2-201-218

Малюга В. М., кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник, провідний
науковий співробітник Науково-методичного
центру кадрової політики Міністерства
оборони України (м. Київ)

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6923-0451>

Костенко Ю. І., кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник, старший
науковий співробітник Науково-методичного
центру кадрової політики Міністерства
оборони України (м. Київ)

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-7915-3509>

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКА РОБОТА ОУН І УПА СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В 1941–1944 РОКАХ

У статті проведено аналіз еволюції антигітлерівської інформаційно-пропагандистської роботи ОУН і УПА серед населення України протягом Другої світової війни та визначено місце українського національно-патріотичного руху у боротьбі проти гітлерівської агресії. Висвітлено як обставини, що штовхали керівництво ОУН до вимушеної співпраці з гітлерівською Німеччиною, так і причини, які викликали спротив національно-патріотичних сил на теренах України окупаційній політиці нацистів. Автори показали періоди становлення антигітлерівської інформаційно-пропагандистської роботи підпільних осередків ОУН та збройних загонів УПА на території України. Розкрито тактику їх антигітлерівської інформаційно-пропагандистської роботи серед населення та особливості, притаманні цій діяльності у різні періоди протистояння з гітлерівською Німеччиною.

Стаття акцентує увагу на силах і засобах, задіяних у антигітлерівській інформаційно-пропагандистській роботі ОУН і УПА, показує форми та методи, які використовувало національно-патріотичне підпілля у цій діяльності.

Ключові слова: антигітлерівська інформаційно-пропагандистська робота, Друга світова війна, ОУН, УПА, націоналісти, національно-патріотичне підпілля.

Постановка проблеми. Спроби узурпації Російською Федерацією перемоги над гітлерівською Німеччиною, виведення російською пропагандою України та її національно-патріотичних сил за межі цієї перемоги, хворобливе нав'язування Росією думки щодо ідентичності гітлерівського націонал-соціалізму та українського націоналізму свідчать про надзвичайну актуальність у сучасних умовах об'єктивного з'ясування місця і ролі ОУН та УПА у боротьбі за інтереси українського народу в умовах нацистської окупації у роки Другої світової війни. В радянській та сучасній російській історіографії наполегливо обґрунтовується теза про те, що опір гітлерівцям в Україні чинили виключно лише радянські партизани та більшовицьке підпілля. Що ж до боротьби ОУН і УПА за українську державність у цей період, то вона висвітлюється упереджено, а її антинацистська спрямованість фальсифікується пропагандистськими міфами. Що не дивно, адже проявів масового, небільшовицького національно-патріотичного антигітлерівського опору на території Російської Федерації в роки Другої світової війни, на відміну від України, не зафіксовано.

Аналіз останніх публікацій. За останнє десятиліття в Україні з'явилася значна кількість праць, автори яких намагаються без ідеологічних упереджень та штампів висвітлити історію діяльності ОУН і УПА в роки Другої світової війни. Вони в своїй більшості є результатом дослідження

оригінальних документів ОУН-УПА та німецьких, радянських, польських архівних установ. Практично кожна ця робота, хоча б на рівні загальної констатації фактів, торкається інформаційно-пропагандистських аспектів антигітлерівської діяльності ОУН і УПА. Наприклад, деякі моменти цієї проблеми порушують у своїх працях В. Косик, П. Мірчук, Л. Шанковський, О. Баган, П. Содоль, С. Мечник, А. Бедрій, Г. Полікарпенко. Детальніше цю проблему розкриває В. Макар [1].

Значний внесок у об'єктивну оцінку діяльності ОУН і УПА та дієвості їх пропагандистських заходів на території України в роки гітлерівської окупації зробили сучасні вітчизняні історики В. Сергійчук, І. Муковський, П. Брицький, О. Бойко, А. Кентій, Ю. Киричук, В. Кучер, М. Коваль, І. Патриляк, А. Русначенко, С. Ткаченко та інші. Про антигітлерівський напрямок у пропаганді й агітації ОУН та УПА свідчать архівні документи і наукові праці сучасних дослідників Ю. Романишина, Є. Горбурова, М. Слободянюка, О. Стасюк.

Метою статті є аналіз еволюції антигітлерівської інформаційно-пропагандистської роботи ОУН і УПА серед населення України протягом Другої світової війни, визначення причин та обставин, що змусили ОУН на початку німецької окупації України переглянути тактику своїх дій і відійшовши від політичних загравань з окупаційною владою, розпочати активну антигітлерівську боротьбу, в якій чільне місце відводилось методам

і засобам інформаційно-пропагандистської діяльності, а також висвітлення особливостей, притаманних цій діяльності у різні періоди протистояння з гітлерівською Німеччиною.

Виклад основного матеріалу. Основною стратегічною метою ОУН протягом всієї діяльності була боротьба за створення Української Самостійної Соборної держави [2, с. 20]. Така мета змушувала українських націоналістів дотримуватися тактичної лінії, в основі якої лежали збереження і зміцнення власних сил, намагання поширити свої ідейні засади та забезпечити свій вплив на якомога більшу частину населення України.

Відсутність чіткої й послідовної позиції в “українському питанні” з боку тодішніх лідерів Німеччини, зокрема специфічна позиція багатьох високопоставлених армійських офіцерів, а також невпинне “загравання” з українськими еміграційними колами та українським населенням Закерзоння на початку війни породжували в масах українського народу на Галичині, Волині, а частково й у Центрально-Східній Україні наївне сподівання на те, що з приходом в Україну нацистів буде відроджено Українську державу.

Серйозне позитивне враження на українське громадянство справила також політика німців у культурно-освітній сфері, яка здійснювалася ними протягом 1939-1941 рр. у генеральному губернаторстві. Зокрема “Вісник” Українського центрального комітету опублікував 15 грудня 1940 р. цікаві

статистичні дані стосовно українських шкіл у регіоні. З наведених цифр автор одразу ж зробив далекоюсяжні політичні висновки: “700 000 українців у генеральному губернаторстві має сьогодні 902 школи, коли 7 000 000 українців у бувшій Польщі не мали їх більше 300. Отже, пропорційно до числа українського населення, німецька влада дала нам у 30 разів більше публічних шкіл, як уряд бувшої Польщі” [3]. До цього додамо, що в Закерзонні діяли 2 українські гімназії, 1000 кооперативів, 900 відділень “Просвіти”, українські видавництва, виходила щоденна газета “Краківські вісті” тощо [4, с. 216]. Така позиція німців стосовно українських культурних потреб породжувала довіру до їхньої української політики загалом. Наприклад, “Освідомчий відділ” все того ж Українського центрального комітету влітку 1941 року констатував: “Серед тутешньої інтелігенції в 95 % є настрій повної віри у Воскресіння України і щирість німецької влади взагодженні української справи” [5].

Відповідно, керівництво ОУН напередодні німецько-радянської війни ставилося до Німеччини та її військ як до союзників майбутньої Української держави у спільній боротьбі проти більшовизму. Це ставлення зафіксоване у багатьох документах, зокрема у травневих інструкціях Революційного проводу “Боротьба й діяльність ОУН під час війни” [6]. Аналіз цього документа переконливо свідчить, що зусилля пропагандистів ОУН були спрямовані на те, щоб “підняти до збройної

боротьби проти Москви й проти більшовизму найширші маси українців та не українців” та “проголосити в кожній місцевості української землі самостійність Соборної й Незалежної Української держави” [7]. При цьому керівники ОУН, сподіваючись на розуміння важливості даних заходів з боку німецької влади, планували надати інформаційно-пропагандистській діяльності, як і державотворчій загалом, легальних форм, а тому будь-яких дій, спрямованих проти Німеччини, здійснювати не планували.

Лідери ОУН вважали такий союз необхідним для швидкої перемоги над більшовизмом. Своє бачення важливості створення Української держави на початковому етапі війни вони обґрунтували у меморандумі до німецького уряду від 23 червня 1941 р., в якому, між іншим, у досить жорсткій формі попередили гітлерівців, що у разі відмови підтримати Українську державу, в них виникнуть серйозні проблеми. Можливість відхилення нацистами запропонованого українцями союзу виглядала в очах оунівців мало-реальним кроком.

У відповідності зі своїми намірами створити Українську державу в “тіні німецького походу”, ОУН напередодні німецько-радянської війни сформувала похідні групи, які відразу ж після нападу Німеччини на СРСР слідом за німецькими військами вирушили на територію України з завданням створення структур української державності, проведення широкої інформаційно-

роз’яснювальної роботи та поширення націоналістичних ідей серед населення.

Однак уже в перші дні окупації України суперечності між інтересами націоналістів, які прагнули поширення власного впливу на всю Україну, та німців стали цілком очевидними. Першопричиною цьому послужила спроба відновлення української державності, яку здійснила ОУН, проголосивши, без узгодження з німецькою владою, 30 червня 1941 р. у Львові Акт відновлення Української Соборної Самостійної Держави. Як відзначає більшість дослідників, саме ці дії оунівців змусили Німеччину завчасно розкрити свої плани стосовно України. Політика німецької окупаційної влади в роки Другої світової війни переслідувала зовсім інші цілі. Особливо яскраво це проявилось на теренах Галичини. Миттева окупація Західної України (в т. ч. і Львівщини) військами Німеччини та її союзників різко змінила суспільно-політичну ситуацію в регіоні. Як свідчить зміст спогадів Я. Стецька, ставлення населення до комуністичної влади в регіоні, насамперед у зв’язку з варварським знищенням радянськими каральними органами наприкінці червня – на початку липня 1941 р. тисяч політичних в’язнів у тюрмах Львова, Самбора, Дрогобича, Золочева, було відверто ворожим. Переважна більшість мешканців краю, сприймаючи бажане за дійсне, була переконана, що німці принесуть звільнення, і вважала, що цим шансом треба скористатися. Я. Стецько писав: “Усюди організовувалась українська

адміністрація, яка намагалась поставити окупантів перед доконаним фактом існування органів місцевої влади” [8, с. 21] Як свідчать спогади інших учасників [9, с. 44], створення української адміністрації не становило проблеми, оскільки вже існувала досить розгалужена підпільна мережа ОУН [10, с. 12–56]. Але якщо прихильники С. Бандери зустріли Акт відновлення Української Держави з ентузіазмом і захватом, то один із тодішніх лідерів мельниківців М. Скорупський писав: “Ця вістка сколихнула наші уми, спочатку викликала радість, а потім принесла жаль і розчарування... Ми не розуміли, як бандерівці могли бавитися в державні уряди, коли за тим урядом не стояло нічого – ні армія, ні традиція, ні визнання з боку держав [11, с. 361–365]. У спогадах В. Макара, М. Прокопа, Т. Бульби-Боровця також прослідковується далеко неоднозначне ставлення до цієї події.

Керівники нацистської Німеччини не підтримували проголошення української державності. Така позиція напівтовхувалась на опір українського національного руху. У відповідь окупаційна влада розпочала масові репресії проти ОУН, внаслідок яких вже в липні – серпні 1941 року оунівці лишилися багатьох своїх керівників і провідних діячів. 5 липня німці заарештували С. Бандеру і вивезли його до Берліна, потім кинули до концтабору Заксенгаузен, де він поневірявся до кінця 1944 р., про що вперто і послідовно замовчувалося в радянській історіографії [12]. В той же час гестапо заарештувало Я. Стецька, Крайовий

уряд і 300 членів ОУН [13, с. 19]. А з вересня 1941 року розпочалося справжнє полювання на членів цієї організації по всій Україні [14, с. 122-123]. М. Лебедь згадував, що керівники ОУН(Б), які перебували у Львові (Я. Стецько, М. Лебедь, Я. Старух, І. Климів-Легенда, Л. Ребет), зустрілися, щоб проаналізувати ситуацію. Було прийнято рішення: всі відповідальні за організацію повинні перейти у підпілля [15, с. 112]. Так створювався плацдарм для подальшого опору. Одну з позицій проводу ОУН(Б) висловив брат С. Бандери Василь: “Німці розігнали уряд? А обіцянки? До зброї? Потрібно відплатити німцям” [16, с. 57]. Проте загалом переважили інші погляди. ОУН(Б) не виступила проти Гітлера одразу після розпаду Українського Державного Правління, створеного у Львові, і навіть деколи підтримувала заходи німців. М. Лебедь, наприклад, згадував, що 18–19 липня у Львові відбулась регіональна конференція ОУН(Б), яка проголошувала негативне ставлення до євреїв [15, 141].

Однак, незважаючи на арешти, похідні групи ОУН продовжують поширювати державотворчу та інформаційно-пропагандистську діяльність організації на центральні та східно-українські землі.

Значно сприяли діяльності похідних груп і ті члени ОУН, які офіційно перебували у складі німецької армії на посадах перекладачів. Вони виконували функції зв’язківців та агітаторів-вербувальників, постачали націоналістичну літературу, проводили вербування се-

ред населення, налагоджували зв'язки зі старими національними кадрами. Крім того, оунівці посилали по Україні мандрівних бандуристів і артистів, які вели серед населення націоналістичну агітацію [17]. Німці підкреслювали, що тон пропаганди цієї організації стає все більш антинімецьким [18, с. 137].

Внаслідок діяльності оунівців організовувався випуск націоналістичної преси, відновили роботу осередки “Просвіти” й театри, що відкривало для ОУН широкі пропагандистські можливості й сприяло залученню до організації значної кількості населення України. В. Гайдабура розглядає діяльність українського театру 1941–1944 рр. як одну з важливих сторінок історії “антибільшовицького та антифашистського духовного спротиву” [19]. Похідні групи ОУН не ставили собі за мету антигітлерівську боротьбу, але їх державотворча діяльність входила у суперечність з прожектами гітлерівців щодо України, і, з цього боку, має всі підстави називатися антигітлерівською, оскільки визначення руху Опору включає в себе не лише нелегальні, але й цілком легальні форми боротьби.

З часом почало з'являтися розуміння спрямованості окупаційної політики. Німецькі плани передбачали нещадну експлуатацію цих теренів під час війни і перетворення їх у німецьку колонію. Про це свідчить документ “Дванадцять заповідей поведінки німців на сході”, де зазначено, що “приєднані території повинні бути надовго закріплені за Німеччиною і Європою. Необхідно зрозуміти,

що ви на цілі століття є представниками Великої Німеччини” [20, с. 73-75]. Цікавим документом є “Інструкція” рейхскомісара Е. Коха, яку було розіслано генеральним комісарам і гебіткомісарам у липні 1943 року. В цьому документі Е. Кох ще раз повертався до німецьких планів щодо України: “В Україні необхідно створити великий колонізаційний простір для німців. Цього не було досягнуто в 1918 році” [21, с. 26].

Територія України була перетворена на концтабір. У боротьбі “рас” в Україні застосовувались різні заходи, що мали на меті фізично послабити або навіть знищити український народ. Дії окупаційної влади, а також жорстокий терор проти українського народу, який здійснювали нацисти, виконуючи свій людиноненависницький план “Ост”, остаточно переконали керівництво ОУН в антиукраїнській політиці Німеччини, змусили їх переглянути свою позицію щодо німців й спричинили різку зміну тактики інформаційно-пропагандистських дій оунівців. Ось чому важливим напрямом у діяльності підпілля ОУН, а після створення, і УПА, була антифашистська робота серед населення окупованої території України.

У вересні 1941 р. відбулася перша конференція ОУН, на якій Головний провід ОУН переглянув свої погляди щодо німецького Рейху. Згідно з Інструкцією, яка з'явилася після проведення цієї конференції, Німеччина разом із СРСР була визнана країною, яка також виступила проти самовизначення української нації [22, арк. 210].

Фактично з вересня 1941 року інформаційно-пропагандистська діяльність ОУН, а з 1942 року і УПА, на території окупованої України остаточно набуває антигітлерівської спрямованості. До кінця 1941 року, а також всю весну і літо 1942 року основна увага українського визвольного руху приділялася організаційній і пропагандистській діяльності [23, с. 121]. За своїм змістом вона складалася з політичних акцій та різних пропагандистських кампаній, у ході яких проводилася інформаційно-роз'яснювальна та агітаційно-пропагандистська робота. Основними завданнями антигітлерівської інформаційно-пропагандистської діяльності ОУН і УПА були: роз'яснення населенню справжніх цілей війни, дійсного характеру ідеології і політики окупантів, ставлення Організації до окупаційної влади; забезпечення людей правдивою інформацією про перебіг подій на фронті; нейтралізація впливу ворожої пропаганди, спрямованої на українське населення та членів організації; консолідація населення України навколо ідей національно-визвольного руху; формування позитивного ставлення до ОУН, віри у перемогу над ворогом тощо.

Водночас здійснювались і приготування до збройно-партизанського опору, які завершилися створенням на Волині та Поліссі нового формування – УПА [24, с. 23]. Наприкінці осені – на початку зими 1942 року перші загони УПА почали формуватись і на Львівщині [25, с. 45]. Цей процес висвітлено в спогадах рядових підпільників, наприклад,

І. Дмитрика [26, с. 43]. Щодо політичної організації українського руху опору, то на початку листопада 1942 року у Львові відбулось засідання Проводу ОУН(Б). М. Лебець писав, що на ньому обговорювались не лише питання боротьби з окупацією гітлерівців, але і плани організацій на випадок, якщо повернеться більшовицька окупація [15, с. 163]. Водночас було вирішено посилити боротьбу проти німецького режиму [15, с. 174]. У жовтні – грудні 1942 року органи безпеки III Рейху продовжували репресії проти членів ОУН(Б) на Львівщині. У Львові гестапівцям вдалося розкрити кілька конспіративних квартир бандерівців. Було заарештовано п'ятьох членів ОУН(Б), мало не арештували одного з головних провідників ОУН(Б) на Львівщині Дмитра Маївського (Тарас, Косар) [16, с. 149]. На кінець 1942 року, як згадував Я. Стецько, гестапівці майже повністю знищили наявну на Львівщині мережу організації. Було заарештовано трьох керівників ОУН(Б) у Львові: Я. Старуха, І. Климів (Легенда), Д. Гриця [27, с. 22].

У таких умовах основою антигітлерівської боротьби стає інформаційно-пропагандистська робота. В постанові другої конференції ОУН (квітень 1942 р.) йшлося про те, що “пропаганда має вестися одночасно проти усіх окупантів України” [2]. ОУН почала розглядати “німецький і радянський імперіалізм однаково ворожими поневоленним народам сходу Європи, що несуть їм колоніальне поневолення” [28, арк. 2].

Зважаючи на це, ОУН продовжує розгортати роботу щодо підвищення ефективності боротьби українського народу й інших поневолених народів як проти СРСР, так і проти Німеччини. На антинацистський характер діяльності ОУН переконливо вказують і документи німецьких спецслужб [29].

Особливістю антигітлерівської інформаційно-пропагандистської діяльності оунівців протягом цього періоду було те, що, незважаючи на визнання на Другій конференції ОУН національно-революційного шляху як єдино правильного у боротьбі з окупантами, фактично до осені 1942 року в їхній пропаганді серед населення був відсутній заклик до збройного опору нацистам.

Це пояснюється тим, що українські націоналісти опинилися у досить складній ситуації. Масово виступити проти німців означало свідомо допомагати кривавому сталінському режимові. Почала поширюватися думка про необхідність підготовки своїх сил, а коли гітлерівські війська та Червона армія у своїй жорстокій боротьбі ослабнуть, то настає слушний час для того, щоб всі поневолені народи повстали, вигнали окупантів і створили самостійні держави. До того ж як мельниківці, так і бандерівці не поспішали до збройної боротьби з німцями ще й тому, що вважали, ніби збройний опір принесе велику шкоду українському народові, оскільки кількість жертв серед мирного населення буде непомірно висока. Ця поміркована лінія відображалася в багатьох листівках ОУН, розповсюджуваних в кінці

1941 на початку 1942 року. Свою позицію з цього приводу ОУН (Б) ілюструє в листівках “Партизанка і наше ставлення до неї” (жовтень 1942 р.) та “Чому ми проти партизанки”, висловлюючи думку про те, що “сьогодні Української держави партизанкою ми не здобудемо [30, арк. 78]” і що головне завдання на сьогодні – це об’єднання і підготовка українських мас до рішучого змагання цілого народу за Українську державу. За цих обставин єдино правильний шлях – не поспішати, адже “наш час ще прийде”, готуватися і об’єднуватися навколо революційного проводу ОУН, бо “не партизанка сотень чи навіть тисяч, а національно-визвольна революція мільйонів” приведе до перемоги [31, арк. 27–37]”.

Водночас з осені 1942 р., розпочавши з метою захисту населення від окупантів роботу по створенню збройних загонів, в пропаганді ОУН постійно присутній заклик до вступу в УПА та організації збройної боротьби. Інформаційні повідомлення німецької поліції безпеки і СД з окупованих українських земель відзначали: “Коли в зимовий період 1941/1942 рр. головна увага зверталася на розширення мережі й вдосконалення внутрішньої структури ОУН, то з весни 1942 р. перед бандерівськими осередками ставляться активні завдання: саботаж усіх заходів окупаційної адміністрації, проведення курсів політичного та військового вишколу кадрів [32, с. 46]”.

У цей період відбувся перегляд позиції ОУН щодо Німеччини, опрацьовувалося нове бачення ідеологічних,

політичних, пропагандистських та інших програмних питань. Зароджуються місцеві загони самооборони, які в подальшому вливаються в УПА. Інформаційно-пропагандистська діяльність на цьому етапі носила цілком виражений антигітлерівський характер. Основу її складала напружена праця, яка полягала в становленні підпільної пропагандистської мережі ОУН, організації підготовки кадрів та розгортанні її інформаційно-пропагандистської роботи, спрямованої на мобілізацію українського й інших поневолених народів на боротьбу з окупантами.

За своїми формами і методами інформаційно-пропагандистська діяльність ОУН повинна була бути, як наголошувалося у рішеннях Другої конференції ОУН, “менш криклива і видна, але натомість змістом ударна, революційна і політично доцільна” [28.]. Це свідчило про повернення ОУН до підпільних методів діяльності, які були їй притаманні до початку війни.

Щоб підняти народ на масову боротьбу проти німецьких окупантів, ОУН вважала за необхідне провести широку, всеохоплюючу масову інформаційно-роз’яснювальну кампанію. Зрештою, пропагандист УПА П. Полтава вказував, що український визвольний рух повинен використовувати “кожну можливість, кожну щілину в оборонній системі окупанта для того, щоби розгорнути визвольну революційну боротьбу на всіх українських етнографічних землях [33, с 4]”. Отже, ОУН перейшла до боротьби з окупаційним режимом інфор-

маційно-пропагандистськими методами [34, с. 11]”.

В основу інформаційно-пропагандистської діяльності ОУН і УПА ставився “пропагандивний трикутник”, сутність якого полягала в тому, що “критикуючи Берлін, переходимо до критики Москви і закінчуємо єдино-правильним висновком представлення конечності нового політичного осередка в Києві. Критикувати треба на широкій площині, тобто з боку політичного, економічного, культурного, релігійного та соціального” [35, арк. 29].

Нерідко пропагандисти УПА були ініціаторами скликання мітингів, намагаючись таким способом забезпечити консолідацію усіх верств населення навколо ідей національного опору, сформувати серед усього багатонаціонального населення краю, а не лише серед українців, позитивне ставлення до УПА й ОУН. Хоча проведення таких мітингів суворо регламентувалося керівництвом ОУН.

Дії гітлерівської окупаційної адміністрації та становище населення на українських землях вплинули на те, що згодом керівництво організації визнало передвоєнні зовнішньополітичні орієнтири помилковими, про що Провід ОУН (Б) заявив у пресі: “Треба ствердити, що сам підхід українства до Німеччини як до держави, що мала бути заінтересована у повстанні української держави, – був хибний. Гріх цей в’ється крізь останні десятиріччя української політики” [36, с. 102]. Процес переосмислення ідеологічних

засад виявився важким, повним спроб і помилок, але врешті необхідним для розуміння існуючих вад ідеологічної і політичної стратегії ОУН. Лідери ОУН (Б) визнали хибність своїх стартових позицій: “В цей спосіб не відмовляємося також від наших помилок, їх не робить, напевно, тільки той, хто не приймає участі у боротьбі” [37, арк. 52 зв.]. У подальшому нове бачення ідейно-політичних положень організації знайшло своє відображення у постановках III Надзвичайного Великого збору ОУН (серпень 1943 р.) [2, с. 90–120].

Інформаційно-пропагандистський вплив оунівських пропагандистів спрямовувався на різні соціальні групи українського та й інших поневолених народів, військовослужбовців армій конфліктуючих сторін.

Певним чином пропаганді ідеології ОУН і УПА не лише серед українців, але й серед європейської громадськості сприяла діяльність радіостанції “Самостійна Україна”, кодова назва “Афродіта”, що підпільно працювала з осені 1943 р. до березня 1945 р. у Сколівському районі. Окрім українців, на цій короткохвильовій радіостанції працювали й іноземні громадяни [38]. Зрештою, як свідчать архівні документи, пропагандисти УПА неодноразово приймали радіопередачі, особливо з-за кордону, й цими матеріалами користувалися для подальшої інформаційно-пропагандистської роботи [39, арк. 6].

В інтересах інформаційно-пропагандистської роботи активно використову-

валася мережа товариств “Просвіта” і “Основа”, які служили формою виховання молоді в націоналістичному дусі [40, арк. 23], а також священно-служителі різних конфесій [41, арк. 17].

Із липня 1943 р. в УПА почав видаватися місячний журнал “До зброї”, що виходив у Рівненщині. Великим попитом і популярністю серед населення користувався сатиричний журнал УПА “Український перець”. Систематично з’являвся у світ головний теоретичний журнал ОУН – “Ідея і чин”. Деякі військові округи і територіальні відтинки пускали в світ власну періодичну літературу. Друкувалися військові підручники, брошури, одноднівки і тисячі летючок [38, с. 44–45]. Було видруковано окремі теоретичні роботи. Я. Старух опублікував книжку “Упир фашизму”, де провів аналіз феномену італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму. Пізніше він, за вказівкою Проводу ОУН (Б), написав і видав популярну працю для широких верств народу з української історії – “Тисяча років життя й боротьби українського народу” [42; 43].

Оскільки радянська пропаганда закидала УПА співпрацю з німцями, важливим напрямком інформаційно-пропагандистської діяльності ОУН і УПА було “продемонструвати перед населенням силу УПА і задокументувати її ворожість до німців” [44]. З цією метою широко проводилися рейди відділів УПА по територіях, не охоплених повстанським рухом, в ході яких повстанці не лише вели бойові дії, а й проводили агітаційно-пропагандист-

ську та інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення. Для тих, хто вирушав у рейди, розроблялися спеціальні рекомендації-вказівки щодо ведення пропагандистської роботи.

Ці рейди підвищували авторитет УПА, надавали можливість її бійцям набути належного фронтового досвіду. Успіхи повстанців сприяли переходу на їхній бік протягом березня – травня 1943 р. 5–6 тис. українських шуцманів, які дезертирували з німецької служби. Водночас значний успіх вони мали і в пропагандистському плані, оскільки вже сама поява загонів УПА піднімала моральний дух населення та мобілізувала їх на боротьбу з ворогом.

З початку лютого 1942 року, коли розпочався примусовий вивіз українського населення з окупованих територій на працю до Німеччини [45], пропагандисти ОУН розгорнули активну інформаційно-пропагандистську кампанію, спрямовану проти цих дій окупантів. У повідомленні гітлерівської служби безпеки про антинацистську агітацію українських націоналістів від 20 серпня 1942 р. сповіщається, що “бандерівці наголошують на тому, що німці відправляють українських жінок і дівчат на важкі роботи, як це робили більшовики, які посилали їх у заслання” [29, арк. 54,72-75.].

Важливим напрямком діяльності осередків пропаганди ОУН і УПА вважалась інформаційно-аналітична робота, яка включала “збір та аналіз економічної, політичної та соціальної інформації про стан в регіоні, на осно-

ві якої складались інформаційні звіти [46, с. 51]. Зі збором та аналізом інформації була пов'язана також і робота кореспондентської сітки, яка займалася наповненням періодичних видань статтями та забезпеченням їх місцевим інформаційним матеріалом.

У інформаційно-пропагандистській роботі серед населення широко використовувались листівки. Документи свідчать, що уже з осені 1941 року ОУН, а з початку 1943 р. і УПА, приступають до друку листівок. Наприклад, в одному із звітів окружного осередку пропаганди ОУН відмічалось, що в вересні 1942 року на території Косівського району було віддруковано 2000 примірників листівок [47, арк. 3]. Підрахувати їх кількість не можливо. Збереглися лише окремі з них. Можна назвати лише їх тематику: “За що бореться УПА”, “Хто такі бандерівці та за що вони борються?”, “Відвага повстанця”, “Звірства німців”, “Події з фронту” та інша. Невеликі форматом, надруковані або написані від руки, листівки оперативно давали відповідь на найактуальніші питання життя і боротьби, інформували населення про події на фронтах другої світової війни. Листівки мали велику емоційну силу і були тією важливою зброєю, яка закликала до боротьби проти нацистів.

Аналіз архівних документів свідчить про особливу цінність листівок, яка полягала в оперативному відгуку на події, що мали місце в районі, місцевості, наданні конкретних порад і вказівок як діяти населенню в тій чи іншій ситуації. Прикладом таких відозв на дії окупантів можуть

служити летючки крайового проводу ОУН, в яких у відповідь на дії окупантів, що закликали вступати до їхнього війська, випустили листівку, де закликали бойкотувати ці дії і роз'яснювали чому [48, арк. 51]. Летючки закликали саботувати розпорядження окупаційної влади, не виконувати хлібопоставки і заготівлі інших сільгосппродуктів та ін.

Характерним для націоналістичних листівок було безпосереднє звернення до конкретних груп населення – робітників, селян, інтелігенції, молоді та ін. Нерідко листівки інформували населення про важливі рішення ОУН і УПА, наочно переконуючи народ, що боротьба з загарбниками ведеться і, що існує сила, яка може захистити їх від окупантів. Листівки дуже коротко, чітко і зрозуміло говорили про головне – з німецькими окупантами треба боротись будь-якими засобами. Без перебільшення слід зазначити, що листівки ОУН і УПА відіграли свою мобілізуючу роль у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками. Навіть самі гітлерівці визнавали, що листівки націоналістів викликають антипатію до них.

5 травня 1943 р. в Україну з робочим візитом прибув рейхсміністр окупованих територій Сходу А. Розенберг. На нараді у Рівному йому доповіли, що “українські націоналісти завдають більше труднощів, ніж більшовицькі банди” [49, с. 67.].

Висновок. Як бачимо, проблема антигітлерівської інформаційно-пропагандистської роботи ОУН і УПА на території України є досить цікавою і ба-

гатогранною. За будь-яких умов оунівці намагалися діяти так, щоб максимально використати обставини на користь боротьби за самостійну Українську державу. Для досягнення цієї мети зосереджувалося максимум зусиль і кращих пропагандистських кадрів. Інформаційно-пропагандистська діяльність українських національно-патріотичних сил, організована і очолювана ОУН, довгий час мала антигітлерівський характер і була одним з пріоритетних напрямків у боротьбі ОУН і УПА проти німецьких загарбників на території України. Саме в українських націоналістах нацисти з 1942 р. бачили найбільшу загрозу своєму пануванню в краї. УПА зробила максимум, що в такій ситуації могла зробити партизанська армія, яка не користувалася зовнішньою підтримкою. Від гітлерівців було визволено значні території, на яких не функціонувала окупаційна адміністрація, зривалися поставки сільськогосподарської і промислової продукції, сировини, визволялися люди, призначені до вивозу у Німеччину, дезорганізовувалася місцева поліція тощо. Такі успіхи були практичною ілюстрацією пропагандистських зусиль українських націоналістів. Тому цілком закономірно було б визнати, що ОУН і УПА зайняли свою почесну сходинку в ієрархії борців за свободу України та звільнення її від гітлерівського рабства.

Загалом ставлення українських націоналістів до політики гітлерівської Німеччини зазнало еволюційних змін: від співпраці до антигітлерівської боротьби, що знайшло своє відображення в тактиці

проведення їх інформаційно-пропагандистської діяльності. На початку війни Німеччини проти Радянського Союзу націоналістичні кола України, рухаючись у фарватері політики нацистського рейху, плекали ілюзії щодо союзних відносин у створенні Української держави. Відповідно до цього в тактиці ОУН чітко відстежується пронимецький напрямок їх інформаційно-пропагандистської діяльності. Документи свідчать, що вже сама мета ОУН створити самостійну Українську державу по своїй суті була антинімецькою, оскільки суперечила загарбницьким планам гітлерівців щодо України. Антинацизм українських націоналістів був значною мірою вимушеним, оскільки німці власноруч загнали оунівців у підпілля, не бажаючи йти на жодні компроміси в питанні самостійності України.

Основними факторами, які обумовили перехід українських націоналістів на антигітлерівські позиції, були:

антиукраїнська політика нацистів і вороже ставлення окупаційної влади до намагань оунівців відновити Українську державність; арешти активістів ОУН; репресії та масове знищення окупаційною владою цивільного населення; територіальне розчленування українських земель на окремі адміністративні одиниці, які безпосередньо підпорядковувалися Берліну.

Антигітлерівська інформаційно-пропагандистська робота серед населення була одним з головних напрямків діяльності націоналістів в роки фашистської окупації України. Її розгортання та ведення базувалося на рішеннях керівних органів ОУН і УПА, прийнятих напередодні та в ході війни. Перехід на антигітлерівські позиції у пропаганді та реальних діях сприяв значному зростанню кількості прихильників ОУН і УПА в роки Другої світової війни, дозволив охопити своїм впливом досить значну частину населення України.

Список використаних джерел і літератури

1. Макар В. Пропагандивна діяльність УПА і її доповнення до пропаганди ОУН / В. Макар // Визвольний шлях. Лондон, 1982. – № 5. – С. 536-544; №6. – С. 664-670; №7. – С. 790-798; №8. – С. 943-948.
2. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955. Зб. документів. Париж: Видання ЗЧ ОУН, 1955. – 371 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Фонд 3959. – Опис 2. – Справа 12. – Арк. 18.
4. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX - XX ст. – К., 2000. – 360 с.
5. ЦДАВО України. – Фонд 3959. – Опис 2. – Справа 45. – Арк. 22.
6. Патриляк І.К. Військова діяльність ОУН(Б) у 1940-1942 рр. – К., 2004. – Додатки. – С. 426-596.

7. Боротьба та діяльність ОУН на час війни. Пропагандистські вказівки. – б/м, б/р. – С. 11.
8. Стецько Я. Відновлення Української держави в 1941 році / Я. Стецько. – Мюнхен, 1954.
9. Макар В. Бойові друзі: Спомини у 2 т. / В. Макар. – Торонто: Гомін України, 1980. – Т. 1. – 415 с.
10. Ільюшин І., Мазур І., Венгерський С. Львівська конспірація 1939 – 1944 рр. Біографічний словник/ І. Ільюшин, І. Мазур, С. Венгерський //Український історичний журнал. – 2001. – № 1. – С. 12-56.
11. Кедрин І. Життя. Події. Люди. / І. Кедрин. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1976, С. 361-365.
12. Осадчук П. Цілоком таємно. Секретні документи рейху про діяльність ОУН 1941 – 1944 рр. / П. Осадчук // Літературна Україна, 14 грудня 1991.
13. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності / Я. Малик, Б. Вол, В. Чуприна. – Львів: Світ, 1995. – Кн. 2. – 248 с.
14. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж – Нью-Йорк – Львів. – 1993. – 659 с.
15. Лебедь М. Організація протинімецького опору 1941-1943 рр./ М. Лебідь // Сучасність. 1983. – № 12; № 7-8. – С. 112
16. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Книга 2. – Львів: Галицька видавнича спілка, 1997. – 664 с.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України у м. Києві (далі – ЦДАГО України). – Фонд 62. – Опис 1. – Справа 182. – Арк. 75.
18. Косик В. Україна у Другій світовій війні у документах: Збірник німецьких архівних матеріалів / В. Косик. – Львів., 1997. – 382 с.
19. Гайдабура В. М. Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941–1944 рр.): Автореф. дис. д-ра мистецтвознавств. – К., 1999. – 19 с.
20. Преступные цели гитлеровской Германии в войне против Советского Союза: Документы и материалы. – М., 1987. – С. 73-75.
21. Шанковський Л. Історія українського війська / Л. Шанковський. – К., 1991. – 192 с.
22. ЦДАВО України – Фонд 3833. – Опис 2. – Справа 1. – Арк. 210.
23. Климишин М. В поході до волі, Спомини у 2-х т. / М. Климишин. – Торонто: Видання Ліги Визволення України, 1975. – Т. 1., с. 121.
24. Заведнюк В. На півночі, на Волині створилась армія УПА: спомини учасника повстанської боротьби (1942-1944) / В. Заведнюк. – Тернопіль: Лілея, 1996. – С. 23.
25. Лаврів П. Спогади з оунівського підпілля 1939-1945 років / П. Лаврів // Визвольний шлях. – 1997. – № 12. – С. 45.
26. Дмитрик І. У лісах Лемківщини: спомини вояка УПА / І. Дмитрик. – Мюнхен: Сучасність, 1982. – С. 43.
27. Грицай О. Діяльність ОУН(М) в роки Другої світової війни / О. Грицай// Сучасність. – 1983. – № 1-2. – С. 22
28. ЦДАВО України. – Фонд 3833. – Опис 1. – Справа 38. – Арк. 2

29. ЦДАГО України. – Фонд 1. – Опис 22. – Справа 77. – Арк. 54, 72-76, 83-86, 119, 121-122.
30. ЦДАГО України. – Фонд 57. – Опис 4. – Справа 342. – Арк. 1–133.
31. ЦДАГО України. – Фонд 57. – Опис 4. – Справа 348. – Арк. 1–81.
32. Проблема ОУН–УПА. Попередня історична довідка / Під ред. С. В. Кульчицького. – К.: Інститут історії України НАН України, 2000. – 128 с.
33. Полтава П. Безпосередньо за що ми ведемо наш бій? / П. Полтава. – Б/м, 1949. – 48 с.
34. Озимчук О. Антифашистська боротьба ОУН–УПА в роки Другої світової війни (період 1941–1945 рр.). На матеріалах Волині. – Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1995. – 19 с.
35. Державний Архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Фонд 3. – Опис 1. – Справа 70. – Арк. 10, 27, 29.
36. Літопис Української повстанської армії: В 32 т. / Ред. Ю. Маївський, Є. Штендера; Вид-во Літопис УПА. – Торонто; Львів, 1996 – Т. 24: Ідея і чин: Орган Проводу ОУН, 1942–46. – 342 с.
37. ЦДАВО України. – Фонд 3833. – Опис 3. – Справа 2. – Арк. 1–168.
38. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–1949 рр. / Довідник. – Нью-Йорк, 1994. – 200 с.
39. ДАЛО. – Фонд 2. – Опис 1. – Справа 230. – Арк. 6.
40. ДАЛО. – Фонд П-3. – Опис 1. – Справа 67. – Арк. 23.
41. ДАЛО. – Фонд П-3. – Опис 1. – Справа 50. – Арк. 17.
42. Бондаренко К. Фашизм в Україні. До проблеми історії // Українські варіанти. – 1997. – № 2. – С. 81.
43. Содоль П. Українська Повстанська Армія, 1943–1949. Довідник. Випуск другий / П. Содоль. – Нью-Йорк: “Пролог”, 1995. – 296 с.
44. Верига В. Втрати ОУН в часи Другої світової війни / В. Верига. – Торонто: Срібна сурма, 1991. – 206 с.
45. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Непринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: хронологічний довідник / В. Ф. Верстюк, О. М. Дзюба, В. Ф. Непринцев. – К.: Наукова думка. – 1995. – 688 с.
46. Нікольський В. Підпілля ОУН (б) у Донбасі / В. Нікольський. – К., 2001. – 178 с.
47. ЦДАВО України. – Фонд 3833 – Опис 1. – Справа 81. – Арк. 3.
48. ЦДАГО України. – Фонд 383. – Опис 1. – Справа 94. – Арк. 51.
49. Косик В. УПА в німецьких документах / В. Косик // Український визвольний рух. – Збірник № 1. – С. 67.

References

1. Makar V. Propahandyvna diialnist UPA i yii dopovnenniado propahandy OUN / V. Makar // Vyzvolnyi shliakh. London, 1982. – №5. – S. 536-544; №6. – S. 664-670; №7. – S. 790-798; №8. – S. 943-948.
2. OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, konferentsii ta inshykh dokumentiv z borotby 1929–1955. Zb. dokumentiv. Paryzh: Vydannia ZCh OUN, 1955. – 371 s.

3. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy). – Fond 3959. – Opys 2. – Sprava 12. – Ark. 18.
4. Hrytsak Ya.I. Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX - XX st. – K., 2000. – 360 s.
5. TsDAVO Ukrainy. – Fond 3959. – Opys 2. – Sprava 45. – Ark. 22.
6. Patryliak I.K. Viiskovadiialnist OUN(B) u 1940-1942 rr. – K., 2004. – Dodatky. – S. 426-596.
7. Borotba ta diialnist OUN na chas viiny. Propahandystskiv kazivky. – b/m, b/r. – S. 11.
8. Stetsko Ya. Vidnovlennia Ukrainskoi derzhavy v 1941 rotsi / Ya. Stetsko. – Miunkhen, 1954.
9. Makar V. Boiovi druzi: Spomyny u 2 t. / V. Makar. – Toronto: Homin Ukrainy, 1980. – T. 1. – 415 s.
10. Iliushyn I., Mazur I., Venherskyi S. Lvivska konspiratsiia 1939 – 1944 rr. Biohrافichnyi slovnyk/ I. Iliushyn, I. Mazur, S. Venherskyi // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 2001. – № 1. – S. 12-56.
11. Kedryn I. Zhyttia. Podii. Liudy. / I. Kedryn. – Niu-York: Chervona Kalyna, 1976, S. 361-365.
12. Osadchuk P. Tsilkom taiemno. Sekretni dokumenty reikhu pro diialnist OUN 1941 – 1944 rr. / P. Osadchuk // Literaturna Ukraina, 14 hrudnia 1991.
13. Malyk Ya., Vol B., Chupryna V. Istoriia ukrainskoi derzhavnosti / Ya. Malyk, B. Vol, V. Chupryna. – Lviv: Svit, 1995. – Kn. 2. – 248 s.
14. Kosyk V. Ukraina i Nimechchyna u Druhii svitovii viini / V. Kosyk. – Paryzh – Niu-York – Lviv. – 1993. – 659 s.
15. Lebed M. Orhanizatsiia protynimetskoh ooporu 1941-1943 rr./ M. Lebid // Suchasnistv. 1983. – № 12; № 7-8. – S. 112
16. Litopys neskorenoi Ukrainy. Dokumenty, materialy, spohady. Knyha 2. – Lviv: Halytskavydavnychaspilka, 1997. – 664 s.
17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykho biednan Ukrainy u m. Kyievi (dali - TsDAHO Ukrainy). – Fond 62. – Opys 1. – Sprava 182. – Ark.75.
18. Kosyk V. Ukraina u Druhii svitovii viini u dokumentakh: Zbirnyk nimetskykh arkhivnykh materialiv / V. Kosyk. – Lviv., 1997. – 382 s.
19. Haidabura V. M. Stsenichne mystetstvo v Ukraini periodu nimetsko-fashystskoi okupatsii (1941–1944 rr.): Avtoref. dys. d-ra mystetstvoznavstv. – K., 1999. – 19 s.
20. Prestupnye tseli gitlerovskoy Germanii v voyne protiv Sovetskogo Soyuz: Dokumenty i materialy. – M., 1987. – S. 73-75.
21. Shankovskiy L. Istoriia ukrainskoho viiska / L. Shankovskiy. – K., 1991. – 192 s.
22. TsDAVO Ukrainy – Fond 3833. – Opys 2. – Sprava 1. – Ark. 210.
23. Klymyshyn M. V pokhodi do voli, Spomyny u 2-kht. / M. K lymyshyn. – Toronto: Vydannia Lihy Vyzvolennia Ukrainy, 1975. – T. 1., s. 121.
24. Zavedniuk V. Napivnochi, na Volyni stvorylas armiia UPA: spomyny uchasnyka povstanskoii borotby (1942-1944) / V. Zavedniuk. – Ternopil: Lileia, 1996. – S. 23.
25. Lavriv P. Spohady zounivskoho pidpillia 1939-1945 rokiv / P. Lavriv // Vyzvolnyishliakh. – 1997. – № 12. – S. 45.

26. Dmytryk I. Uliakh Lemkivshchyny: spomyny voiakа UPA / I. Dmytryk. – Miunkhen: Suchasnist, 1982. – S. 43.
27. Hrytsai O. Diialnist OUN (M) v roky Druhoi svitovoi viiny / O. Hrytsai // Suchasnist. – 1983. – №1-2. – S. 22
28. TsDAVO Ukrainy. – Fond 3833. – Opys 1. – Sprava 38. – Ark. 2
29. TsDAHO Ukrainy. – Fond 1. – Opys 22. – Sprava 77. – Ark. 54, 72- 76, 83-86, 119, 121-122.
30. TsDAHO Ukrainy. – Fond 57. – Opys 4. – Sprava 342. – Ark. 1–133.
31. TsDAHO Ukrainy. – Fond 57. – Opys 4. – Sprava 348. – Ark. 1–81.
32. Problema OUN–UPA. Poperednia istorychna dovidka / Pid red. S.V. Kulchytsnoho. – K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2000. – 128 s.
33. Poltava P. Bezposeredno za shcho my vedemo nash boi? / P. Poltava. – B/m, 1949. – 48 s.
34. Ozymchuk O. Antyfashystska borotba OUN–UPA v roky Druhoi svitovoi viiny (period 1941–1945 rr.). Na materialakh Volyni. – Avtoref. dys. ... kand. ist. nauk. – K., 1995. – 19 s.
35. Derzhavnyi Arkhiv Lvivskoi oblasti (dali – DALO). – Fond 3. – Opys 1. – Sprava 70. – Ark. 10, 27, 29.
36. Litypys Ukrainskoi povstanskoi armii: V 32 t. / Red. Yu. Maivskyyi, Ye. Shtendera; Vyd-vo Litypys UPA. – Toronto; Lviv, 1996 – T. 24: Ideia i chyn: Orhan Provodu OUN, 1942–46. – 342 s.
37. TsDAVO Ukrainy. – Fond 3833. – Opys 3. – Sprava 2. – Ark. 1–168.
38. Sodol P. Ukrainska Povstanchna Armiia. 1943 – 1949 rr. / Dovidnyk. – Niu-York, 1994. – 200 s.
39. DALO. – Fond 2. – Opys1. – Sprava 230. – Ark. 6.
40. DALO. – Fond P-3. – Opys1. – Sprava 67. – Ark. 23.
41. DALO. – Fond P-3. – Opys1. – Sprava 50. – Ark.17.
42. Bondarenko K. Fashyzm v Ukraini. Do problemy istorii // Ukrainski varianty. – 1997. – №2. – S. 81.
43. Sodol P. Ukrainska Povstanska Armiia, 1943–1949. Dovidnyk. Vypusk druhyi / P. Sodol. – Niu-York: “Proloh”, 1995. – 296 s.
44. Veryha V. Vtraty OUN v chasy Druhoi svitovoi viiny / V. Veryha. – Toronto: Stribna surma, 1991. – 206 s.
45. Verstiuk V.F., Dziuba O.M., Nepryntsev V.F. Ukraina vid naidavnishykh chasiv do sohodennia: khronolohichni dovidnyk / V.F. Verstiuk, O.M. Dziuba, V.F. Nepryntsev. – K.: Naukova dumka. – 1995. – 688 s.
46. Nikolskyi V. Pidpillia OUN (b) u Donbasi / V. Nikolskyi. – K., 2001. – 178 s.
47. TsDAVO Ukrainy. – Fond 3833 – Opys1. – Sprava 81. – Ark. 3.
48. TsDAHO Ukrainy. – Fond 383. – Opys1. – Sprava 94. – Ark. 51.
49. Kosyk V. UPA v nimetskykh dokumentakh / V. Kosyk // Ukrainskiyvyzvolnyirukh. – Zbirnyk № 1. – S. 67.

Malyuga V. M., candidate of historical sciences, senior researcher, leading researcher at the Scientific and methodological center for personnel policy of the Ministry of defense of Ukraine (Kyiv)

Kostenko Yu. I., candidate of historical sciences, senior researcher, senior researcher at the Scientific and methodological center for personnel policy of the Ministry of defense of Ukraine (Kyiv)

OUN AND UPA ADVOCACY WORK AMONG UKRAINIAN POPULATION IN 1941 - 1944

The article analyzes the evolution of anti-Hitler information and advocacy work of the OUN and UPA among the population of Ukraine during World War II and identifies the place of the Ukrainian national-patriotic movement in the fight against Hitler's aggression. The authors identify a circle of national scholars whose work, in recent years, has, to one degree or another, exposed the struggle of Ukrainian nationalists and the Ukrainian rebel army for Ukrainian statehood.

The article covers both the circumstances that pushed the OUN leadership into forced cooperation with Hitler's Germany, and the reasons that caused resistance to national-patriotic forces in the territory of Ukraine to the occupation policy of the Nazis. The authors showed periods of formation of anti-Hitler information and advocacy work of the OUN underground units and armed UPA units on the territory of Ukraine. The tactics of their anti-Hitler information and propaganda work among the population and the peculiarities inherent in this activity during different periods of confrontation with Hitler's Germany are revealed.

The article focuses on the forces and means involved in the anti-Hitler outreach activities of the OUN and the UPA, outlines the forms and methods used by the national-patriotic underground in this activity.

The authors argue that anti-Hitler outreach was one of the main areas of activity of nationalists during Hitler's occupation of Ukraine. It was based on the decisions of the governing bodies of the OUN and the UPA, taken before and during the war. The transition to anti-German positions contributed to a significant increase in the number of supporters of the OUN and the UPA, and allowed to reach a considerable part of the population of Ukraine through their influence.

Key words: *anti-Hitler outreach, WWII, OUN, UPA, nationalists, national-patriotic underground.*